

Σωφρονιστική Αρχιτεκτονική:
Ειδικό Σωφρονιστικό Ίδρυμα
Εξαρτημένων Ατόμων

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7831/1
Ημερ. Εισ.: 27-11-2009
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΑΜ
2009
ΑΔΑ

Σωφρονιστική Αρχιτεκτονική:
Ειδικό Σωφρονιστικό Ίδρυμα
Εξαρτημένων Ατόμων

Αδαμίδης Πέτρος
Παντελόπουλος Γιώργος

Διπλωματική εργασία
2008-2009_ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Επιβλέπουσες καθηγήτριες:Γαβρήλου Έβελυν, Λυκουριώτη Ίρις

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Αδαμίδης Πέτρος, Παντελόπουλος Γιώργος

**«Σωφρονιστική Αρχιτεκτονική:
Ειδικό Σωφρονιστικό Ίδρυμα Εξαρτημένων Ατόμων»**

Περίληψη

Στα 250 χρόνια ιστορίας της σωφρονιστικής αρχιτεκτονικής παρουσιάστηκαν πλήθη σωφρονιστικών αρχιτεκτονικών συστημάτων. Στα κτίρια που δομήθηκαν είναι δυνατόν να αναγνώσουμε τα αποτυπώματα ιδεών και ιδεολογιών των εκάστοτε εποχών για τους κρατούμενους. Η αρχιτεκτονική συχνά καλούνταν να δημιουργήσει χώρους σύμφωνα με επιταγές κοινωνικοπολιτικά διαρθρωμένες και όχι ακολουθώντας αρχές που θα βελτίωναν την διαβίωση των κρατούμενων εντός των σωφρονιστηρίων, και κατ' επέκταση την διαδικασία σωφρονισμού αυτών.

Η σύγχρονη αρχιτεκτονική μπορεί να παράγει χώρους που μπορούν να συντελέσουν στην διαδικασία του σωφρονισμού. Το Ειδικό Σωφρονιστικό Ίδρυμα Εξαρτημένων Ατόμων (Ε.Σ.Ι.Ε.Α.), αποτελεί μια πρόταση για την δημιουργία μιας νέας κατηγορίας σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Αποτελώντας πρότυπο διαχωρισμού μιας ειδικής ομάδας ανθρώπων φιλοξενεί στα 25000 μ² του, χώρους και ποιότητες αυτών, που μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο στα χέρια της σωφρονιστικής επιστήμης. Ταυτόχρονα γίνεται μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της σχέσης πόλης – φυλακής. Το νοσοκομείο που φιλοξενείται στο συγκρότημα του ιδρύματος είναι σε μέρος του ανοικτό στην τοπική κοινότητα, για την εξυπηρέτηση εκτάκτων και καθημερινών αναγκών.

Η αναβαθμισμένη σχέση κρατούμενων – σωφρονιστηρίου, σωφρονιστηρίου – πόλης, στοχεύει στην ομαλότερη επανένταξη των πρώην κρατούμενων στην κοινωνία και την παραμονή τους σε αυτήν, μέσω των εφοδίων που μπορούν να αποκομίσουν από τις αναβαθμισμένες διεργασίες που συντελούνται εντός του κέντρου αυτού.

University of Thessaly
Department of Architectural Engineering

Adamidis Petros, Pantelopoulos Giorgos

**“Penitentiary architecture:
Special Rehabilitation Institution for Addicted Persons”**

Abstract

In the 250 years of rehabilitation architecture's history, there have been several systems of rehabilitation architecture. In each of the buildings constructed with every system, we are able to identify the influence of the ideas and ideologies of each era concerning the detainees. Architects were frequently called upon to create facilities according to a social and cultural axis, and not according to what would be best for the detainees held within the walls of those facilities or in relation to the process of their rehabilitation.

Modern architecture can invent spaces that can also contribute to the rehabilitation process. The Special Rehabilitation Institution for Addicted Persons, is one of the proposed solutions for creating a new category of rehabilitation facilities. Serving as a prototype for the separation of a group of people with special needs, it can accommodate, within its' 25,000 square meters, all the spaces and features necessary for the making of a great tool in the hands of the science of rehabilitation. At the same time, there is an effort being done for redefining the relationship between the city and the prison. Part of the hospital included in the institution's facilities is open to the local community, for attending to their emergency and everyday needs.

The upgraded relationship between detainees, the rehabilitation personnel and the city has the goal to incorporate smoothly ex prisoners in the society and help them stay without a problem in the society, through the new and improved processes held within this facility.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3___ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
- 5___ ΕΙΣΑΓΩΓΗ
- 7___ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ
- 9___ ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ
- 11___ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ
- 12___ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
- 14___ ΑΝΑΠΤΥΓΜΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
- 16___ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΤΙΡΙΑΚΗΣ ΔΟΜΗΣ
- 17___ ΓΡΑΜΜΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ
- 36___ RENDERED SCENES
- 49___ STEREOSCOPIC VIEWS
- 56___ ΚΑΤΑΛΗΓΟΝΤΑΣ
- 58___ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

INDEX

i

NOTES

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Φυλακή ονομάζεται το κτιριακό εκείνο συγκρότημα στο οποίο εγκλείονται οι παραβάτες. Ο σκοπός της είναι τριπλός : Πρώτον, δίνει το χρόνο στην κοινωνία να γιατρέψει τις πληγές που τις προξένησε ο παραβάτης. Δεύτερον, ο εγκλεισμός σε αυτήν είναι το τίμημα που καλείται να πληρώσει ο δράστης για την πράξη του. Τρίτον, οι διεργασίες που εκτελούνται εντός αυτής, αναμορφώνουν τον κρατούμενο και τον εξάγουν στην κοινωνία με νέα πιστεύω και δεξιότητες. Οι φυλακές ξεκίνησαν με εντελώς διαφορετική μορφή απ' αυτήν που γνωρίζουμε σήμερα. Κυρίως όμως, το σωφρονιστικό πλαίσιο στο οποίο υπόκεινται άλλαξε ριζικά στο πέρασμα των αιώνων. Από ατιμωτική ποινή, μέσα από τις διεργασίες της αναγέννησης, του διαφωτισμού και με τις μεταρρυθμίσεις πεφωτισμένων νομικών, έφτασε στο ύψιστο επίπεδο να αποτελεί ένα «εργαστήριο» ψυχών. Οι ανελήτοι και φρικιαστικοί βασανισμοί έδωσαν τη θέση τους στην φροντίδα των κοινωνικών λειτουργών και στα προγράμματα εκμάθησης δεξιοτήτων.

Η έννοια της φυλακής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τους χώρους εγκλεισμού των κρατουμένων. Συχνά με τον όρο φυλακή αναφερόμαστε στους χώρους κράτησης και όχι στο συνολικό πρόγραμμα αυτής. Τα κτίρια των φυλακών ακολούθησαν και αυτά εξελικτική διαδρομή παράλληλη με αυτή του σωφρονισμού. Έτσι λοιπόν ξεκινήσαμε από τους λάκκους και τα μπουντρούμια για να καταλήξουμε στις κτιριακές δομές των σύγχρονων σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Η μετάβαση αυτή δεν ήταν εύκολη και σαφώς ούτε γρήγορη. Η δημιουργία της σωφρονιστικής επιστήμης, που συντελείται τα πρώτα μεταμεσαιωνικά χρόνια, ζήτησε τη

συνδρομή της αρχιτεκτονικής για την δημιουργία εκείνων των χώρων, εντός των οποίων, θα εκτελούσε απρόσκοπτα το έργο της. Έτσι εισάγεται ο όρος σωφρονιστική αρχιτεκτονική.

Η σωφρονιστική αρχιτεκτονική αποτελεί τον κλάδο εκείνο της αρχιτεκτονικής που ασχολείται με τον σχεδιασμό χώρων εγκλεισμού. Σκοπός της είναι η δημιουργία χώρων που συμβάλλουν στο σωφρονισμό και βελτιστοποιούν την αναμόρφωση. Γίνεται σαφές λοιπόν πως η σωφρονιστική αρχιτεκτονική αποτέλεσε ένα ακόμα όπλο της σωφρονιστικής επιστήμης στο δύσκολο έργο της.

Δύσκολο όμως κρίνεται και το έργο των αρχιτεκτόνων που κλήθηκαν ανά τους αιώνες να την υπηρετήσουν. Οι αρχιτέκτονες κλήθηκαν να μεταφράσουν σε χώρο τα συγγράμματα τις ιδέες και τους νόμους των νομοθετών. Όπως απέδειξε η ιστορία, παρεκκλίσεις και λανθασμένες ερμηνείες της σωφρονιστικής, οδήγησαν κτιριακά συγκροτήματα φυλακών σε αχρηστία, ή ακόμα και ολόκληρα σωφρονιστικά συστήματα παραγκωνίστηκαν από την αδυναμία αρχιτεκτόνων να δημιουργήσουν εκείνους τους χώρους όπου θα μπορούσαν να εφαρμοστούν. Μοιάζει λοιπόν ο αρχιτέκτονας να περιπατά πάνω σε ένα τετρωμένο σχοινί. Η επιθυμία του για την δημιουργία χώρων σύμφωνα με τις βασικές αρχές της αρχιτεκτονικής, υποσκελιζόνταν από την πραγματικότητα και τα ζητούμενα της σωφρονιστικής επιστήμης που κλήθηκε έμμεσα να υπηρετήσει.

1

Όπως αναφέρει ο Γ. Τριανταφυλλίδης: «Ο αρχιτέκτων μιας φυλακής, πρέπει να είναι κατά κάποιον τρόπο και φιλόσοφος και ηθικολόγος, έχοντας πάντα στο νου του, ότι συμβάλλει στην βελτίωση μιας κοινωνικής αθλιότητας».

Η αρχιτεκτονική βρέθηκε μπροστά σ' ένα δίλλημα. Στις υπόλοιπες εκφάνσεις των κατασκευών και του σχεδιασμού, η αρχιτεκτονική καλείται να δημιουργήσει χώρους, οι οποίοι θα είναι ευχάριστοι και θα διαθέτουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα τους μετέτρεπαν σε αυτό που κοινότητα αποκαλούμε «ωραίους». Η φυλακή εξ ορισμού αποτελεί έναν χώρο όπου κανένας δεν θέλει να «κατοικήσει». Τελικά η αρχιτεκτονική τροποποίησε τα εργαλεία της. Άλλοτε καθοδηγούμενη από την σωφρονιστική επιστήμη, και άλλοτε ως καθοδηγητής αυτής, σχεδίασε τους χώρους εκείνους στους οποίους εσωκλείονταν η εμπειρία και η γνώση δύο τόσο διαφορετικών επιστημών.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η φυλακή στην αρχική της μορφή ήταν ο χώρος φύλαξης των κρατουμένων έως την δίκη αυτών ή την εκτέλεση της ποινής που τους είχε επιβληθεί. Οι χώροι που χρησιμοποιήθηκαν ως φυλακές δεν είχαν σχεδιαστεί γι' αυτό το σκοπό. Χώροι οι οποίοι δεν έφεραν πλέον χρήση, χρησιμοποιούνταν ως δεσμωτήρια. Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε πως οι πρώτες φυλακές δεν διασφάλιζαν ούτε τις στοιχειώδεις συνθήκες ανθρώπινης διαβίωσης των κρατουμένων. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις ήταν φειδωλές στην δαπάνη για την κατασκευή και ανέγερση αυτοτελών φυλακών.

Η εκκλησία και τα μοναστήρια ειδικότερα, ανέλαβαν την κράτηση των «σφαλλόντων», οι οποίοι μέσω της αγάπης του Θεού, είχαν τη δυνατότητα μιας δεύτερης ευκαιρίας.

Συμπερασματικά, η αρχιτεκτονική των φυλακών συμπίπτει χρονικά με το κατώτερο στάδιο εξέλιξης του φαινομένου της φυλακής.

Οι πρόχειρες κατασκευές φύλαξης των κρατουμένων, μπορούν να χαρακτηριστούν ως η αρχαιολογική φάση του θεσμού αυτού. Φυλακές στην περίοδο αυτή αποτελούν πρόχειρα αναδιαμορφωμένοι χώροι. Γενικά οι φυλακές, τοποθετούνται σε «χαμηλής ποιότητας χώρους», χωρίς παράθυρα και χωρίς την εξασφάλιση των στοιχειωδών απαιτήσεων υγιεινής.

Η έναρξη της σύγχρονης σωφρονιστικής περιόδου συμπίπτει με μια τραγελαφική κατάσταση στο χώρο των φυλακών. Οι πρώτες

φυλακές είχαν ως σκοπό την τιμωρία αλλά και τον εκφοβισμό. Οι φυλακές διέπονταν από την τιμωρητική ιδεολογία του παρελθόντος. Ο εγκλεισμός των παραβατών σε χώρους ασφαλείς και ανεπιθύμητους, είχαν ως σκοπό τον έλεγχο και την υποτίμηση των κρατουμένων. Στις φυλακές στοιβάζονταν από παιδιά έως επικίνδυνoi εγκληματίες. Η υλικοτεχνική υποδομή των φυλακών, ήταν αρχικά υποτυπώδης έως ανύπαρκτη.

Οι απάνθρωπες συνθήκες που επικρατούσαν οδήγησαν τον χαρακτηρισμό των φυλακών σε μαζικές ανθρωποαποθήκες. Η αρχιτεκτονική και κατασκευαστική λειτουργικότητα των προϋπαρχόντων κτιρίων που χρησιμοποιήθηκαν ως φυλακές, περιόριζε την παροχή σωφρονιστικών υπηρεσιών στους κρατουμένους. Ακόμα και όταν οι φυλακές σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν από την αρχή, οι συνθήκες κράτησης δεν βελτιώθηκαν.

Κατά την πρώτη σωφρονιστική περίοδο εμφανίζονται ορισμένοι επαγγελματίες αρχιτέκτονες, οι οποίοι αρχίζουν να σχεδιάζουν το επιθυμητό μέλλον του φυλακτικού εγκλεισμού.

Οι εν λόγω αρχιτέκτονες, ήθελαν να δημιουργηθούν νέες φυλακές, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στην αναμόρφωση του χαρακτήρα των κρατουμένων μέσω της σκληρής εργασίας και της απομόνωσης.

Με άλλα λόγια, η πρώτη αρχιτεκτονική παρέμβαση στο πεδίο των φυλακών εστιάζει στην αρχιτεκτονική στοιχειοθέτηση και στην κατασκευαστική υλοποίηση της αναμόρφωσης. Οι αρχιτέκτονες προχώρησαν στο έργο τους κινούμενοι και βασιζόμενοι σε δυο πηγές έμπνευσης :

- σε δημοσιευμένα σχέδια και διάφορα κείμενα αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, που συμπυκνώνουν ολόκληρη την ιστορική γνώση της αρχαιολογίας του φαινομένου της φυλακής.
- στην εμπειρία που αποκτήθηκε από την κατασκευή ιδρυμάτων όπως π.χ. των νοσοκομείων και των λοιμοκαθαρηρίων.

Προς το τέλος του 18ου αιώνα, αρχίζει να ξεκαθαρίζει το τοπίο αναφορικά με την αρχιτεκτονική φιλοσοφία της δομής των φυλακών. Το 1771, ο J. F. Blondel, στο έργο του "*Cours d' Architecture*", κάνει λόγο για την ανάγκη κατασκευής «μιας αρχιτεκτονικά ιδεώδους φυλακής». Κατά τον αρχιτέκτονα η ιδανική φυλακή θα πρέπει να είναι μικρή και συμπαγής, με τους κρατούμενους να καταδεικνύουν τη μετάνοια τους.

Με άλλα λόγια, η αρχιτεκτονική της φυλακής, θα πρέπει να είναι εξαιρετικά επιβλητική και να μεταβιβάζει στον κρατούμενο ένα αίσθημα φόβου και τρόμου, με την ελπίδα ότι κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτός θα αναμορφωθεί. Ο Blondel, αλλά και γενικότερα η σωφρονιστική φιλοσοφία της εποχής, αναδεικνύουν το τιμωρητικό περιεχόμενο της φυλακής που λειτουργεί εκφοβιστικά. Οι απόψεις αυτές επικράτησαν κατά το τέλος του 18ου αλλά και κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, όχι μόνο στη Δυτική Ευρώπη αλλά και στη χώρα μας.

Ο Ιταλός αρχιτέκτονας Francesco Milizia, σε μια μελέτη του με τίτλο "*Principi di architettura civile*", παρουσιάζει μια πρόταση όπου η αρχιτεκτονική κάτοψη και η κατασκευαστική δόμηση μιας φυλακής, θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν τους σκοπούς οι οποίοι επιδιώκονται και εξυπηρετούνται με την φυλακτική μεταχείριση των κρατουμένων. Στόχος του Milizia, ήταν η δημιουργία στον κρατούμενο μιας αίσθησης τρόμου και μιας βαθιάς κατάπληξης από το γεγονός ότι τώρα βρίσκονταν σ' ένα αδυσώπητο καθεστώς φυλακτικού εγκλεισμού.

Ο αρχιτέκτονας προτείνει μορφές φυλακών με ογκώδη εμφάνιση, που θα περιλαμβάνουν ψηλούς και φαρδύς τοίχους, με άγρια στην όψη παραρτήματα, τα οποία θα πρέπει να ρίχνουν εμπρός τους τρομαχτικές σκιές. Θα πρέπει επίσης να υπάρχουν αλλόκοτα γλυπτά και «τρομερές» επιγραφές. Ως οικοδομικά υλικά, ο Milizia επιλέγει τεράστιες πέτρες μαζί με μεταλλικά καρφιά που θα καλύπτονται με terra cotta. Οι φυλακές θα πρέπει να διαθέτουν ογκώδεις και συμπαγείς σκάλες, έτσι που το όλο οικοδομικό σύνολο να δίνει την ψυχολογική εντύπωση της στερεότητας και της σταθερότητας.

ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Η ιστορία της σωφρονιστικής αρχιτεκτονικής, στα περίπου 250 χρόνια ύπαρξης της, έχει να παρουσιάσει πλήθος αρχιτεκτονικών - σωφρονιστικών συστημάτων. Το κάθε σύστημα αποτελεί εξέλιξη του προηγούμενου, με σκοπό την εξάλειψη των μειονεκτημάτων αυτού, όπως αυτά εμφανίζονταν κατά την χρήση. Παρόλο τις φιλότιμες προσπάθειες των αρχιτεκτόνων για την δημιουργία πιο ανθρώπινων κτιριακών δομών, ακόμα και στις σύγχρονες φυλακές, είναι δυνατόν να αναγνώσουμε τα αποτυπώματα απαρχαιωμένων και σκληρών αντιλήψεων της κοινωνίας και κατ' επέκταση της πολιτείας, για τους ανθρώπους που εγκλείονται σ' αυτά.

Δυστυχώς, ακόμα και στις μέρες μας, η άποψη πως οι κρατούμενοι αποτελούν τα απόβλητα της κοινωνίας και ότι δεν χρήζουν αξιόλογης μεταχείρισης, είναι ακόμα ζωντανή. Υπό αυτό το βάρος,

οι πολιτείες του σήμερα είναι φειδωλές στην παροχή οικονομικών πόρων που θα οδηγούσαν στην δημιουργία νέων σύγχρονων σωφρονιστικών συστημάτων και κατ' επέκταση νέων κτιριακών δομών φυλακών.

Είναι γνωστό πως η Ελλάδα έχει δεχθεί ποινή από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την κατάσταση των φυλακών στη χώρα. Στις μέρες μας, το Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει εκπονήσει πρόγραμμα, για τον εκσυγχρονισμό των υπάρχουσών φυλακών αλλά και την ανέγερση νέων σωφρονιστικών καταστημάτων. Είναι

σαφές όμως πως οι φρεσκοβαμμένοι τοίχοι, δεν αποτελούν την απάντηση στην απαίτηση για ένα νέο σωφρονιστικό ίδρυμα. Οι κτιριακές δομές και οι δυνατότητες των νέων κτιρίων που ανεγείρονται δεν αποτελούν πρωτοτυπία και δεν δίνουν νέα ώθηση στο σωφρονιστικό σύστημα, για την μείωση και κατ' επέκταση την εξάλειψη του εγκλήματος.

Η Ελλάδα επίσης, αποτελεί ουραγό στην φροντίδα των κρατούμενων οι οποίοι είναι εξαρτημένοι σε ναρκωτικές ουσίες. Οι κρατούμενοι αυτοί, εντάσσονται στον γενικό πληθυσμό των φυλακών παρόλο τις ειδικές αυξημένες τους ανάγκες. Μόλις το 2008, το Υπουργείο Δικαιοσύνης ανακοίνωσε την δημιουργία χωριστού χώρου κράτησης εξαρτημένων ατόμων στον Ελαιώνα. Ο νέος τύπος αυτός φυλακής, φιλοξενήθηκε σε ήδη υπάρχουσες κτιριακές δομές, οι οποίες από πολλούς ειδικούς σχολιάστηκαν ως ακατάλληλες.

Δεν είναι λίγες οι φωνές εκείνες που ζητούν τις συντονισμένες προσπάθειες της κοινωνίας και της πολιτείας για την εξάλειψη του φαινομένου της φυλακής. Η προσεκτική όμως ανάγνωση του φαινομένου αυτής, όπως παρουσιάζεται στην ιστορία, αποδεικνύει πως η κατάργηση της θα ήταν λάθος. Σκοπός όλων των σκεπτικιστών του φαινομένου της φυλακής θα πρέπει να είναι η ανεύρεση νέων οδών, πάνω στις οποίες θα βαδίσει η σωφρονιστική επιστήμη και κατ' επέκταση η σωφρονιστική αρχιτεκτονική.

3

Τα στοιχεία των ειδικών είναι απογοητευτικά. Το 90% των κρατουμένων όπου είχαν διαπράξει παράβαση υπό την επήρεια εξαρτησιογόνων ουσιών, επιστρέφει στις φυλακές. Η αδυναμία της πολιτείας να θεραπεύσει τους κατ' ουσίαν ασθενείς, ανατροφοδοτεί τις φυλακές. Ο φαύλος κύκλος που δημιουργείται, οδηγεί τα εξαρτημένα άτομα όλο και βαθύτερα στον κόσμο του εγκλήματος. Είναι σαφές λοιπόν, πως μια σύγχρονη πολιτεία, οφείλει να «σκύψει» πάνω από τα προβλήματα της ειδικής αυτής κατηγορίας κρατουμένων και να δώσει λύσεις τέτοιες, που θα σπάσουν τον κύκλο αυτό.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Τα αναφερθέντα στα προηγούμενα κεφάλαια αποτέλεσαν τους βασικούς άξονες σκέψης και σχεδιασμού της πρότασης για ένα νέο σωφρονιστικό ίδρυμα.

Η συνθετική ιδέα όφειλε να κινηθεί σε άξονες όπου πρόγραμμα και κτίριο θα συνέβαλλε τα μέγιστα στην προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της σχέσης πόλης – φυλακής και σωφρονιστικού κέντρου – έγκλειστου.

Το Ειδικό Σωφρονιστικό Ίδρυμα Εξαρτημένων Ατόμων (Ε.Σ.Ι.Ε.Α), αποτελεί μια νέα πρόταση θεσμοθέτησης σωφρονιστικών ιδρυμάτων, προσανατολισμένων στην θεραπεία των αιτιών που οδηγούν στο έγκλημα. Σε αντίθεση με το παρελθόν, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός, όπως αυτός αποκαλύπτεται στην μορφή και την λειτουργία του κτιρίου, ορίζει το σωφρονιστικό πρόγραμμα. Το κτίριο παύει πλέον να είναι ο χώρος σωφρονισμού και τείνει να αποτελέσει μέρος αυτού, χρησιμοποιούμενο ως εργαλείο στα χέρια των ειδικών. Με κτιριολογικό πρόγραμμα που ξεπερνά τα 20000 μ², στεγάζει χώρους και υπηρεσίες που στοχεύουν στην αντιστροφή της εικόνας των σωφρονιστηρίων της Ελλάδας του σήμερα.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Το σωφρονιστικό ίδρυμα της πρότασης μας, τοποθετείται σε ένα αγροτεμάχιο εκτάσεως 36000 μ² περίπου. Το εν λόγω εδάφιο βρίσκεται πάνω στον οδικό άξονα Βόλου – Ανατολικού Πηλίου και απέχει 7 περίπου χιλιόμετρα από την πόλη του Βόλου, και ένα χιλιόμετρο από το χωριό Λεχώνια.

Ο οδικός άξονας που άπτεται του εδαφίου, παρουσιάζει αυξημένη ροή κίνησης καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Τα γύρω χωριά αποτελούν τόπο μόνιμης κατοικίας αρκετών εργαζομένων της πόλης του Βόλου. Είναι σαφές λοιπόν, ότι ο εν λόγω οδικός άξονας αποτελεί ένα βασικό παρακλάδι – επέκταση του οδικού δικτύου της πόλης του Βόλου. Η περιοχή δεν διαθέτει κτίρια τα οποία μπορούν αυτή τη στιγμή να χαρακτηριστούν ως τοπόσημα.

Το νέο σωφρονιστικό συγκρότημα που θα ανεγερθεί, είναι σαφές πως θα αποτελέσει σημείο αναφοράς στην περιοχή. Η αυξημένη κίνηση που παρατηρείται στην βόρεια πλευρά του τριγωνικού οικοπέδου, έρχεται σε πλήρη

αντίθεση με τις άλλες δυο πλευρές του. Οι οδοί που άπτονται των δύο πλευρών συγκλίνουν στο τέλος του οικοπέδου σε μία, που οδηγεί στα αγροτεμάχια της περιοχής.

Η έντονη διαφορά κίνησης επί των πλευρών του οικοπέδου έκανε σαφή την επιλογή προσανατολισμού του κτιρίου. Η είσοδος, το διοικητικό κέντρο και το νοσοκομείο τοποθετήθηκαν στο μέτωπο του κύριου οδικού άξονα, ενώ όλες οι λειτουργίες του ιδρύματος προσανατολίστηκαν επί των δύο αποφορτισμένων οδικών αξόνων που περιβάλλουν το οικόπεδο.

Χάρτης πορειών προς το νοσοκομείο
Βόλου και οι νέες διαδρομές προς το
Κ.Υ του Ε.Σ.Ι.Ε.Α

Κόκκινη κουκίδα: νοσοκομείο Βόλου
Γαλάζια κουκίδα: Ε.Σ.Ι.Ε.Α

ΑΝΑΠΤΥΓΜΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Επαναπροσδιορίζοντας την σχέση πόλης ιδρύματος

Το Ε.Σ.Ι.Ε.Α., ανήκει στην κατώτερη βαθμίδα ασφαλείας των σωφρονιστηρίων. Η δυναμικότητα του δε, είναι 120 ατόμων. Στο κτιριακό συγκρότημα στεγάζονται διοικητήριο, νοσοκομείο, καθώς και χώροι διαμονής και ημερήσιας απασχόλησης των εγκλειστών.

Όπως προαναφέρθηκε, βασικό άξονα της πρότασης αποτέλεσε ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης πόλης – φυλακής. Το σωφρονιστικό κέντρο διαθέτει ένα πλήρες νοσοκομειακό τμήμα για την εξυπηρέτηση των αυξημένων υγειονομικών αναγκών των κρατουμένων. Ταυτόχρονα, τμήμα του νοσοκομείου είναι προσβάσιμο στην τοπική κοινωνία η οποία αυτή τη στιγμή εξυπηρετείται από το κέντρο υγείας Αργαλαστής και από το νοσοκομείο του Βόλου. Η κίνηση αυτή μπορεί να αποτελέσει την ευκαιρία και τον συνδετήριο κρίκο της τοπικής κοινωνίας και του σωφρονιστικού ιδρύματος.

Ταυτόχρονα το κέντρο ψυχολογικής υποστήριξης που διαθέτει το ίδρυμα μπορεί να υποστηρίξει συμβουλευτικά, άτομα τα οποία ζητούν βοήθεια για την παύση πιθανών εξαρτήσεων τους.

Τα σκληρά όρια εξαϋλώνονται. Η πόλη αρχίζει να διαχέεται εντός του σωφρονιστικού συγκροτήματος. Η σκληρή μάζα αποκτά ανοίγματα και υποδοχές, επιτρέποντας τους πολίτες να γίνουν κοινωνοί του κτιριακού συγκροτήματος και κατ' επέκταση του προγράμματος του σωφρονιστηρίου.

Μία ακόμα απαραίτητη συνθήκη για την ομαλή ένταξη του συγκροτήματος στον αστικό ιστό είναι η χρήση οικείων μορφών. Στα πρότυπα του *Leoben Justice Center*, του αρχιτέκτονα *Josef Hohenhenn*, η κτιριακή μορφή του σωφρονιστηρίου είναι κοντά στην εικόνα των σύγχρονων κτιρίων που εμφανίζονται στις πόλεις. Η διαφανής δομή του κτιρίου απογυμνώνει τον μύθο των σκληρών και απόμακρων φυλακών, κάνοντας ταυτόχρονα το σωφρονιστήριο οπτικά προσπελάσιμο στον εξωτερικό παρατηρητή.

Εσωτερικές συνθήκες σύνθεσης

Δεύτερο και κύριο άξονα για την δημιουργία της πρότασης αποτέλεσε η έμφαση στην ποιότητα των χώρων και η προσπάθεια για μεγιστοποίηση της συμβολής του κτιρίου στον σωφρονισμό των κρατουμένων. Το ειδικό σωφρονιστικό ίδρυμα εξαρτημένων ατόμων (Ε.Σ.Ι.Ε.Α.), ακολουθεί ένα νέο αρχιτεκτονικό σωφρονιστικό σύστημα, υβριδίο προϋπαρχόντων.

Σκοπός της σύντηξης προγονικών συστημάτων είναι η προσπάθεια ένωσης των πλεονεκτημάτων και απόρριψης των μειονεκτημάτων τους. Το συγκρότημα ακολουθεί τρία προϋπάρχοντα αρχιτεκτονικά σωφρονιστικά συστήματα : *Self Enclosed* , *Comb* , *High Rise*. Τα στοιχεία που αποσπάστηκαν από τα τρία συστήματα χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό τον διαχωρισμό των φιλοξενουμένων σε τρεις κατηγορίες, οι οποίοι όμως βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση.

Ο διαχωρισμός των ατόμων σε ομάδες, γίνεται με βάση το στάδιο απεξάρτησης στο οποίο βρίσκονται.

Το πρώτο στάδιο αποτελεί την απεξάρτηση από τις εξαρτησιογόνες ουσίες και τις διαδικασίες ένταξης στην κοινότητα του ιδρύματος. Αποτελεί δε χρονικά, το μικρότερο σε διάρκεια. Το δεύτερο είναι το στάδιο σωφρονισμού, όπου ο έγκλειστος εκτίθεται σε νέα ερεθίσματα και έρχεται σε επαφή με νέες δράσεις, σκοπός των οποίων είναι η οριστική παύση των λανθασμένων επιλογών του ατόμου, που τον οδήγησαν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Το τρίτο και τελευταίο στάδιο προετοιμάζει τους φιλοξενούμενους για την επανένταξη τους στην κοινωνία.

Ταυτόχρονα μπορεί να φιλοξενήσει τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει τον κύκλο του προγράμματος για το διάστημα που αδυνατούν να βρουν στέγη και εργασία που θα καλύπτει τις καθημερινές τους ανάγκες.

ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΤΙΡΙΑΚΗΣ ΔΟΜΗΣ

Στο εξωτερικό περιβλήμα του κτιρίου είναι δυνατόν να αναγνωστούν δύο διαφορετικές αρχιτεκτονικές «γλώσσες». Η ελεύθερη μορφή του κυρίως τμήματος του ιδρύματος, έρχεται σε αντίθεση με την περιβεβλημένη από συμπαγές κελυφος μορφή του κτιρίου της διοικήσεως. Αυτό αποτελεί μια μνημειακή αντιστροφή της εικόνας των φυλακών του παρελθόντος. Το κτίριο της διοικήσεως είναι πλέον αυτό με την σκληρή και αδιαπέραστη μορφή και οι χώροι όπου συντελείται το πραγματικό έργο ενός σωφρονιστηρίου αναπτύσσονται ελεύθερα.

Βασιζόμενο σε στοιχεία του αρχιτεκτονικού συστήματος High – Rise, το εσωτερικό του κτιρίου αναπτύσσεται σε τρία κύρια επίπεδα και τρία μεσοπατώματα. Κάθε μία από τις τρεις ομάδες καταλαμβάνει ένα επίπεδο. Ο κρατούμενος μέχρι την ολοκλήρωση του προγράμματος του ιδρύματος καλείται να διατρέξει το κτίριο δεξιόστροφα, κινούμενος από τα ανώτερα επίπεδα στα κατώτερα. Σημείο εισόδου και εξόδου από το πέταλο το οποίο δημιουργεί το κέντρο, είναι το κτίριο διοικήσεως, που αποτελεί περίσφιξη του συνόλου.

Η σύντηξη των συστημάτων Comb και Self – Enclosed, επιτρέπει την αλληλεπίδραση των διαφορετικών ομάδων που φιλοξενούνται στο ίδρυμα. Στα σημεία τομής των επιπέδων υπάρχει μεταξύ αυτών και των μεσοπατωμάτων οπτική σύνδεση των σταδίων μεταξύ τους.

Ο φιλοξενούμενος λαμβάνει υπενθύμιση του παρελθόντος και προσδοκία του μέλλοντος. Η μετάβαση του εγκλείστου στο επόμενο στάδιο επιτρέπει την πρόσβαση σε νέες πορείες και χώρους. Νέες πορείες είναι δυνατές, που εκφράζονται και από διαφορετικό βαθμό ελευθερίας κίνησης.

Η διαστρωμάτωση αυτή γίνεται ιδιαίτερα αναγνώσιμη στους χώρους αυλισμού της κάθε ομάδας. Οι νεοενασσόμενοι στο ίδρυμα προαυλίζονται σε φυτεμένο δώμα όπου βρίσκεται στο επίπεδο διαμονής τους. Οι φιλοξενούμενοι του σταδίου 2 προαυλίζονται στην εσωτερική αυλή, ενώ τα άτομα τα οποία βρίσκονται στο τρίτο στάδιο έχουν στη διάθεση τους τον εξωτερικό αυλόγυρο ο οποίος είναι ανοιχτός στο αστικό περιβάλλον.

Γραμμικά Σχέδια

Σωφρονιστήριο:

Θρησκευτικοί χώροι

Βιβλιοθήκη Αναγνώστηριο

Επισκεπτήριο

Γυμναστήριο Πισίνα

Κουζίνα

Αίθουσες Διδασκαλίας

Αποθηκευτικοί χώροι

Μηχανοστάσιο

Καθαριστήριο

Νοσοκομείο:

Υποδοχή κοινού

Χώρος αναμονής

Αίθουσα εξέτασης

Μικροβιολογικό
εργαστήριο

Ακτινολογικό εργαστήριο

Γραφειακοί χώροι

Διοίκηση:

Υποδοχή

Κέντρο υποδοχής
νεοεισελθέντων

Κέντρο ψυχολογικής
υποστήριξης κοινού

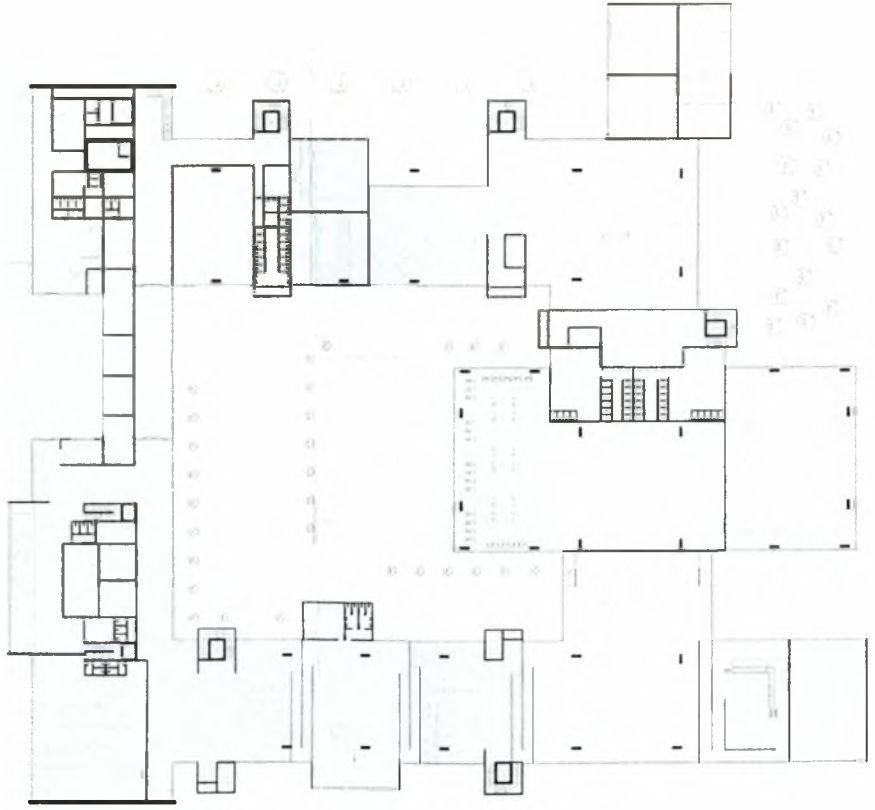
Γραφειακοί χώροι

Πολυχώρος εκδηλώσεων

floor plan

level ±0.00

b
e
d

Σωφρονιστήριο:

Τραπεζαρία σταδίου 2

Εργαστήρια σταδίου 2

Αίθουσες Διδασκαλίας
σταδίου 2

floor plan

level +2.50

1

Σωφρονιστήριο:

Εντευκτήρια σταδίου 2

Δωμάτια διαμονής
σταδίου 3

Εργαστήρια σταδίου 3

Νοσοκομείο:

Δωμάτια νοσηλείας

Κέντρο απεξάρτησης

Αίθουσα εξέτασης

Γραφειακοί χώροι

Διοίκηση:

Γραφειακοί χώροι

Δωμάτια διανυκτέρευσης
προσωπικού

floor plan

level +5.50

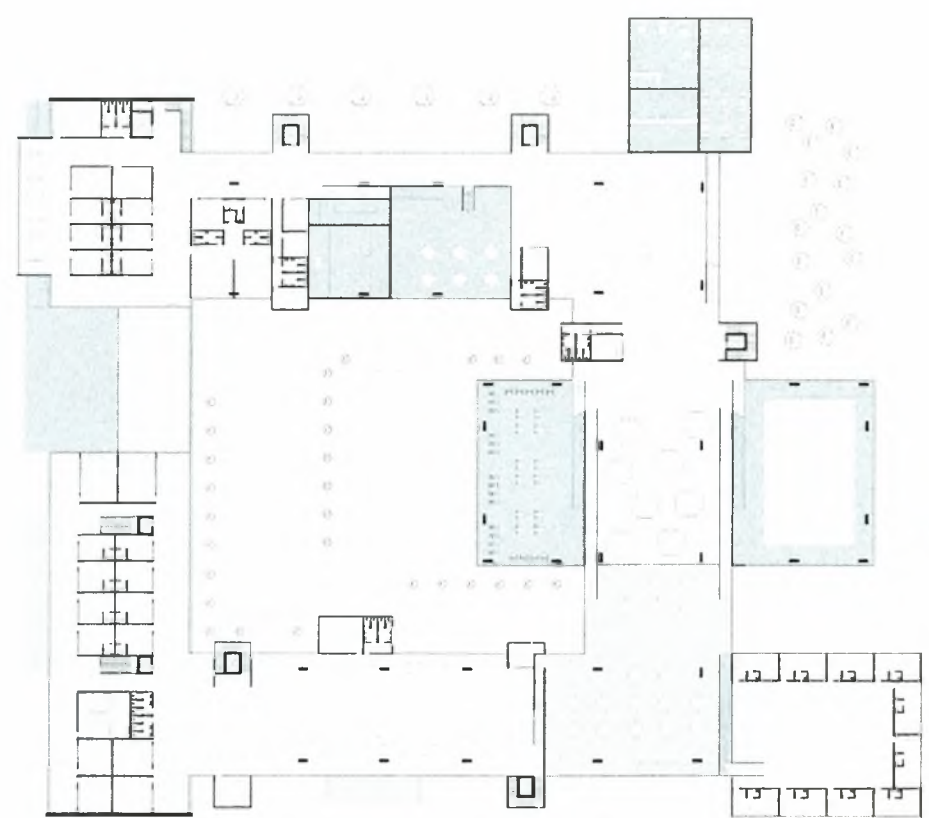
2

2006.10.16
2006.10.17

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

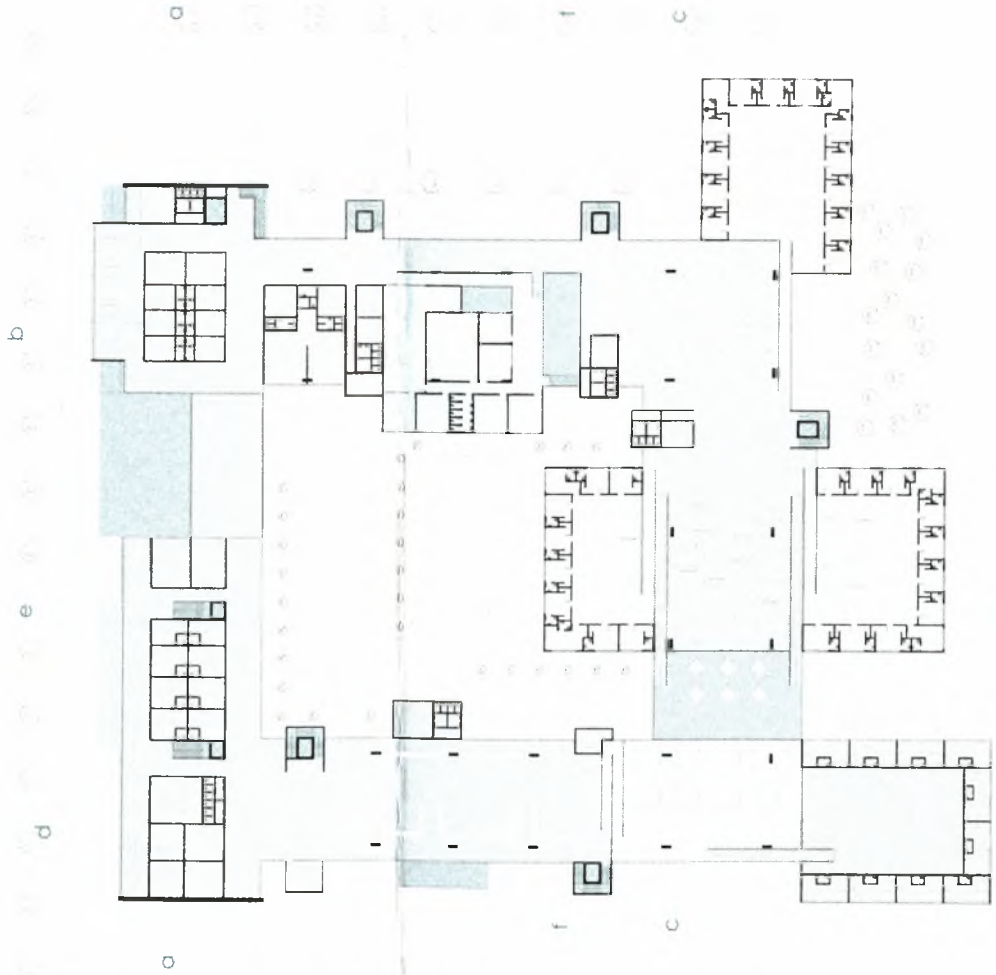
11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Σωφρονιστήριο:

Κέντρο ψυχολογικής
υποστήριξης

Αίθουσά ομαδικών
ψυχολογικών συνεδριών

Αίθουσες ατομικών
ψυχολογικών συνεδριών

Αίθουσα ιατρικών
συνεδριάσεων

Γραφειακοί χώροι

Δωμάτια διαμονής
σταδίου 2

Εντευκτήριο σταδίου 3

floor plan

level +7.50

3

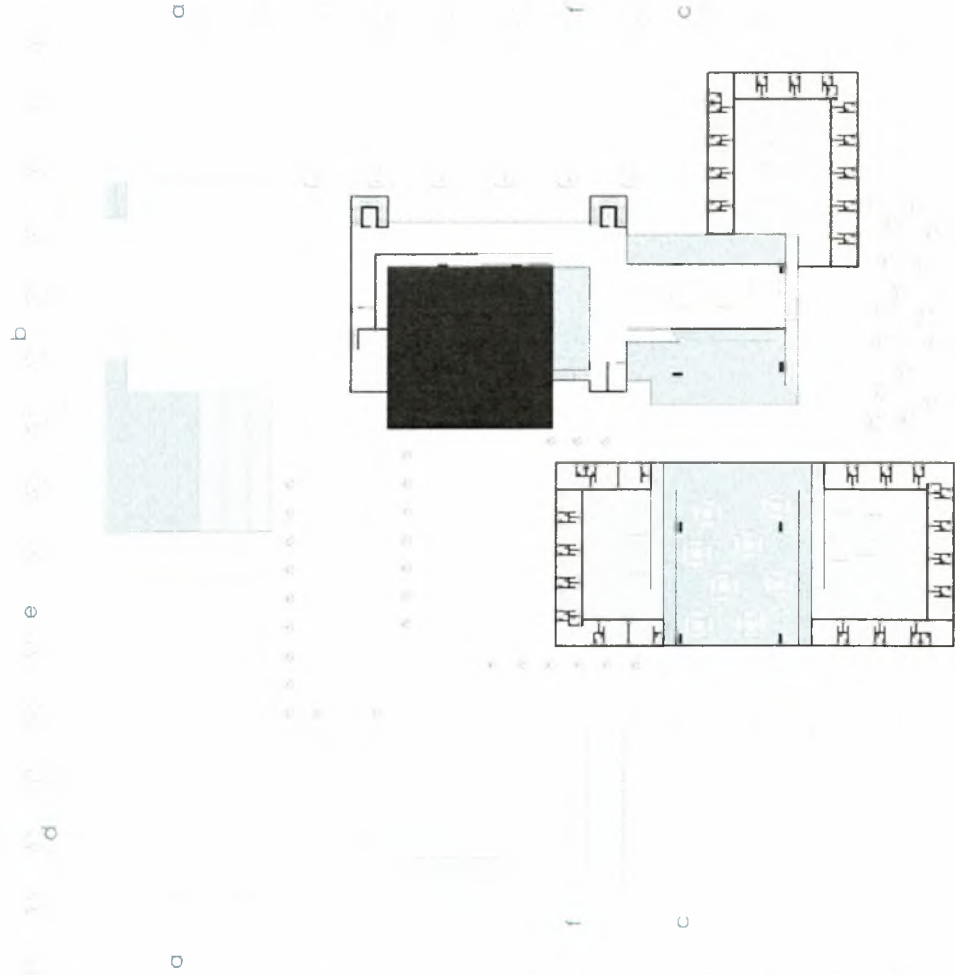
Σωφρωνιστήριο:

Εντευκτήριο σταδίου 1

floor plan

level +11.00

4

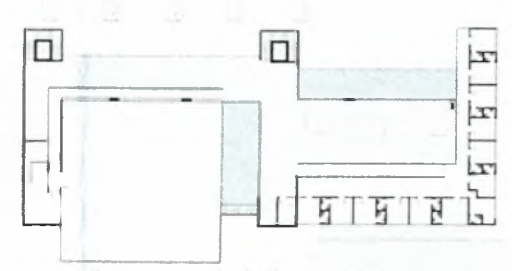

a
b
c
d
e
f

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260 270 280 290 300 310 320 330 340 350 360 370 380 390 400 410 420 430 440 450 460 470 480 490 500 510 520 530 540 550 560 570 580 590 600 610 620 630 640 650 660 670 680 690 700 710 720 730 740 750 760 770 780 790 800 810 820 830 840 850 860 870 880 890 900 910 920 930 940 950 960 970 980 990 1000

d

f

c

d

f

c

e

d

b

Σωφρονιστήριο:

Κοιτώνες διαμονής
σταδίου 1

Φυτεμένο δώμα

floor plan

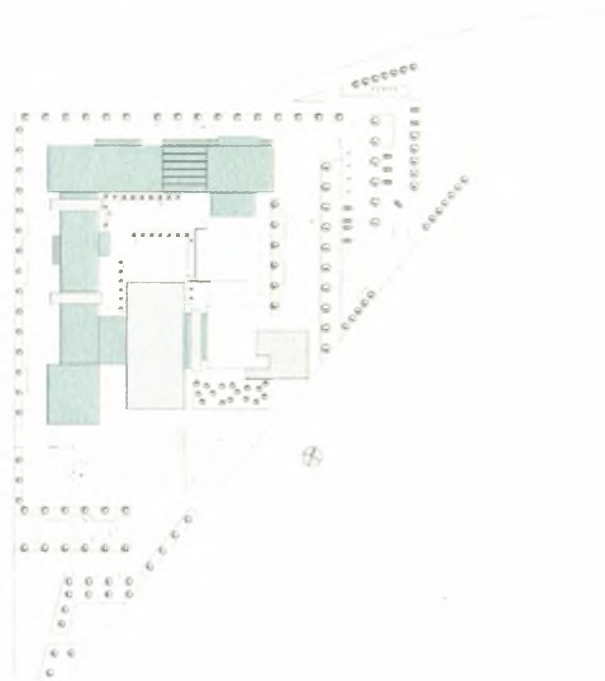
level +13.00

5

roof plan

6

section a-a

section b-b

section c-c

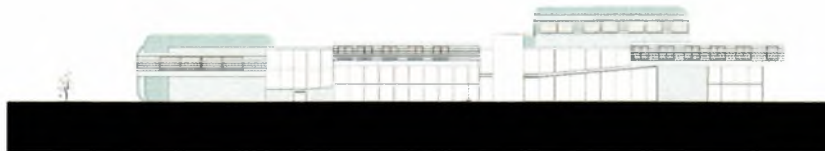
section d-d

section e-e

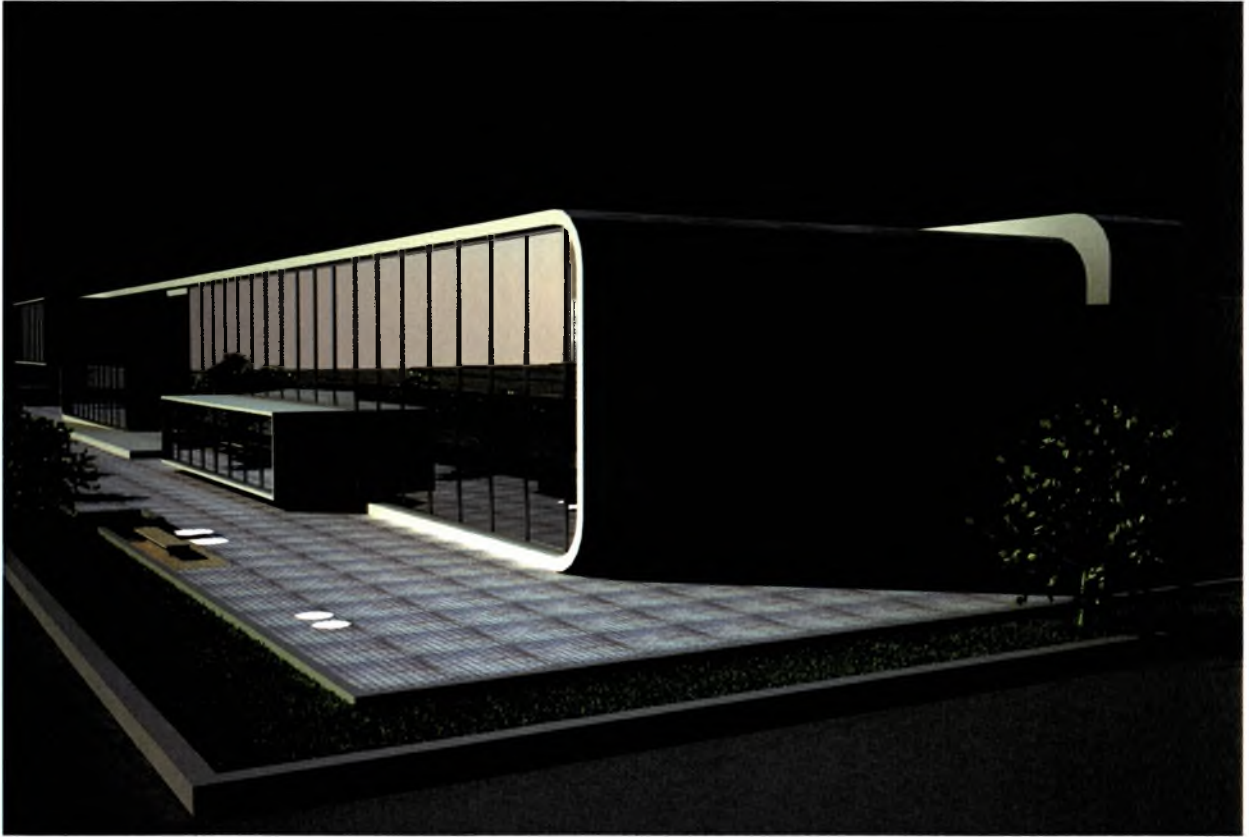
section f-f

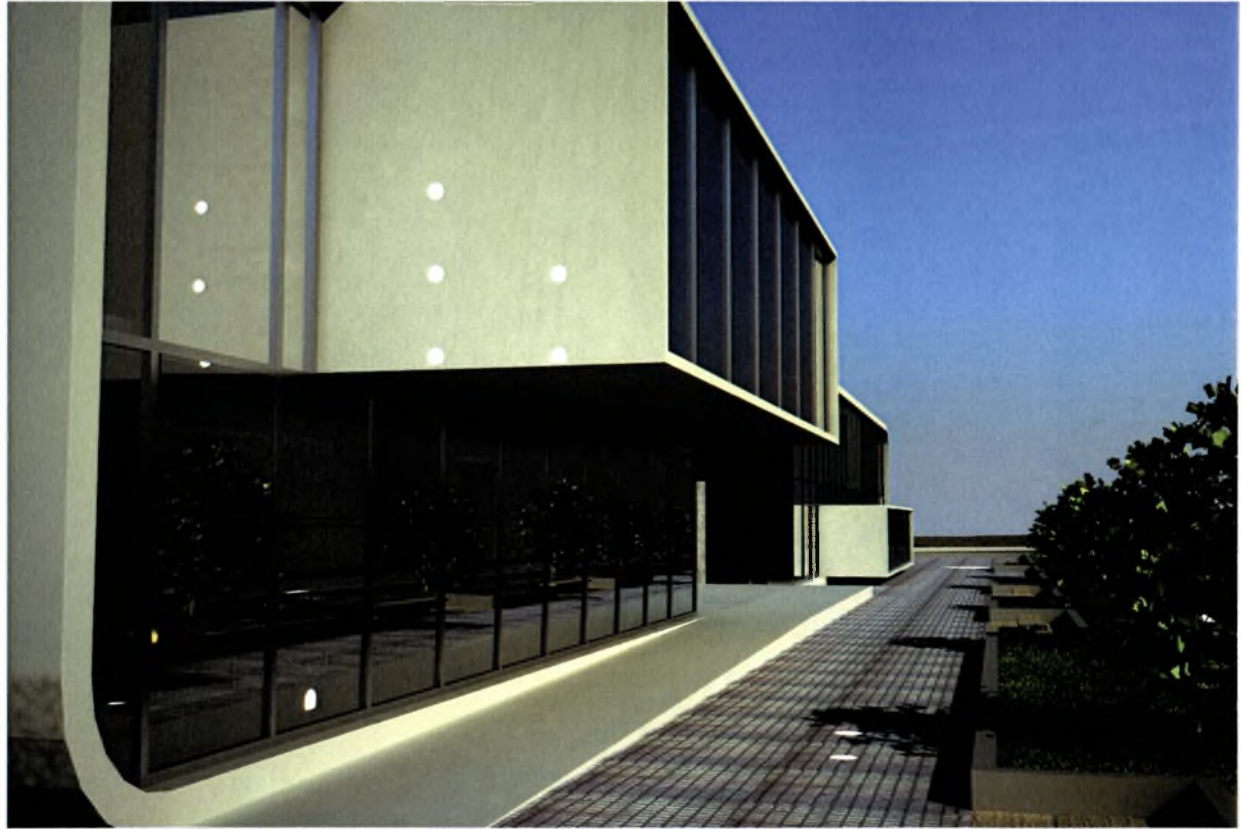

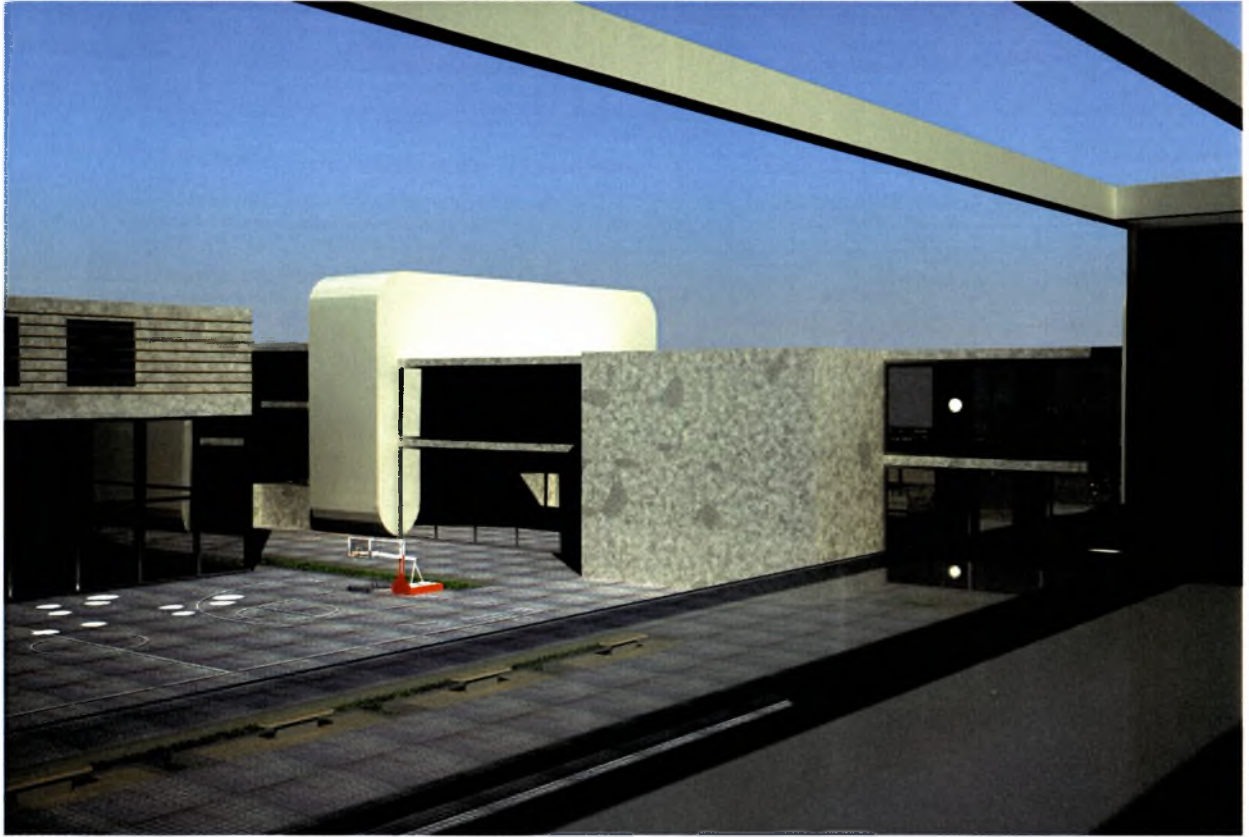
facades

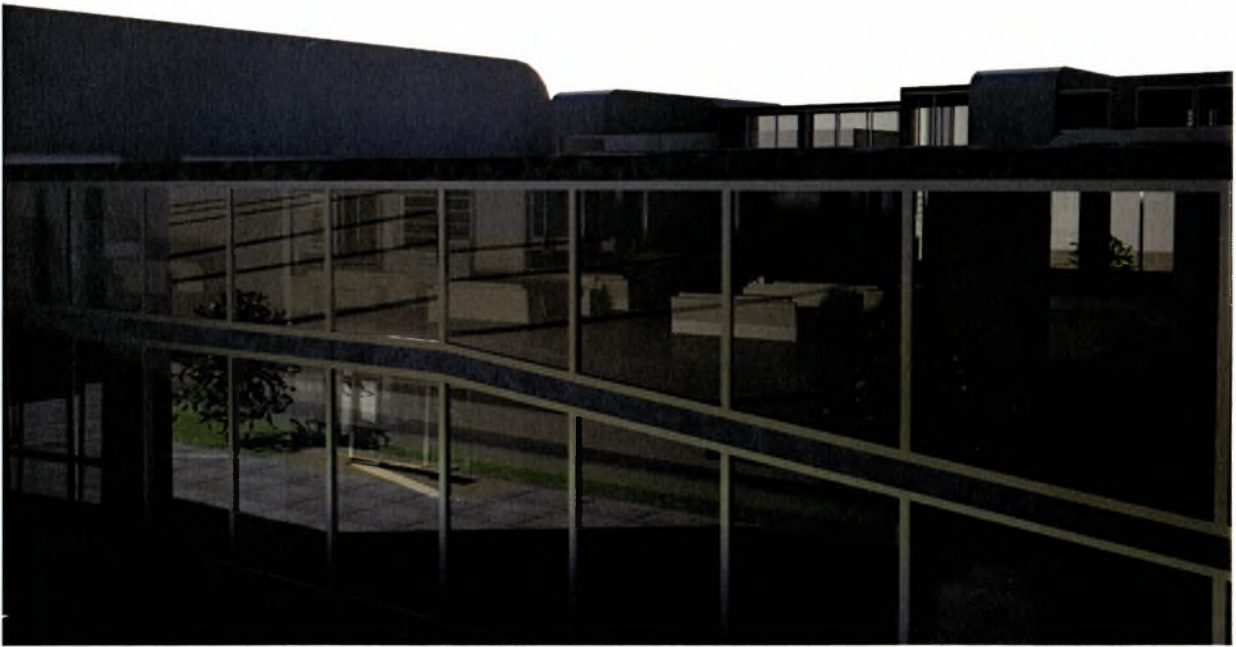

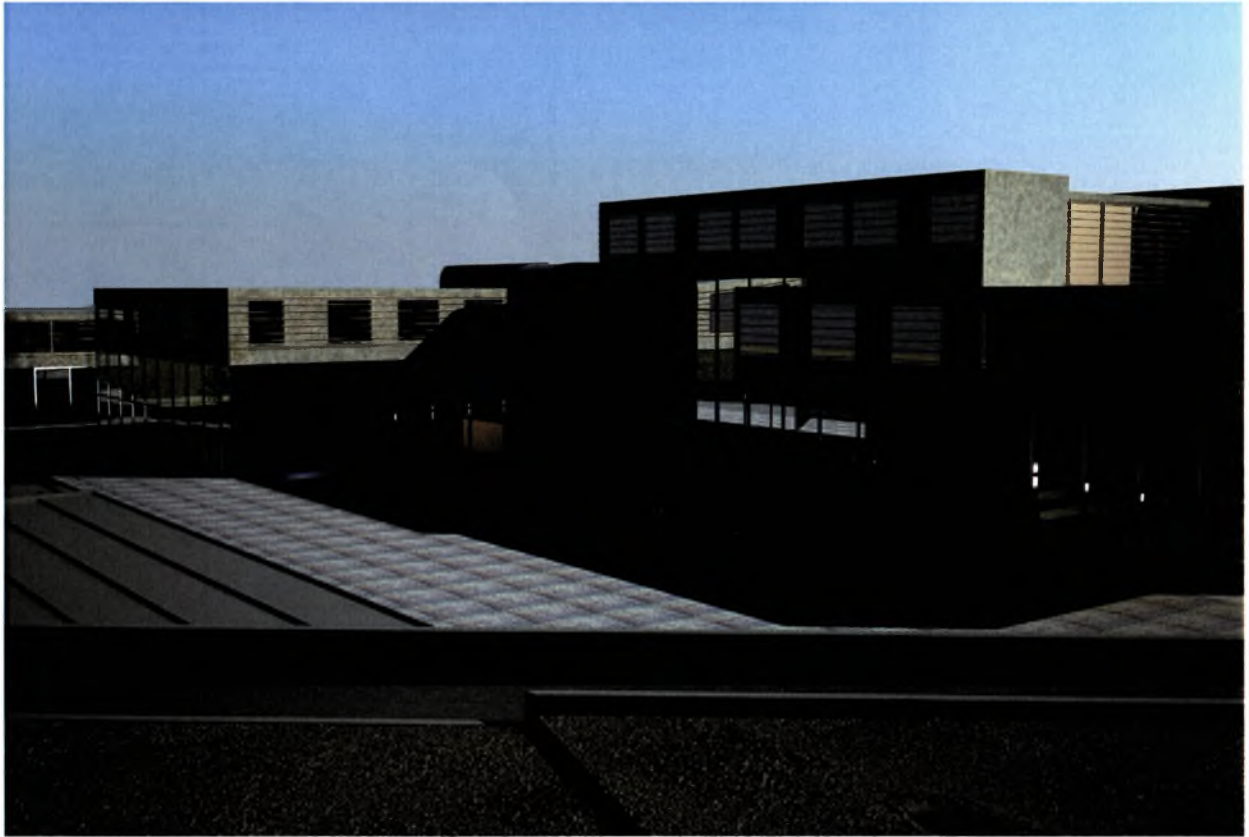
RENDERED SCENES

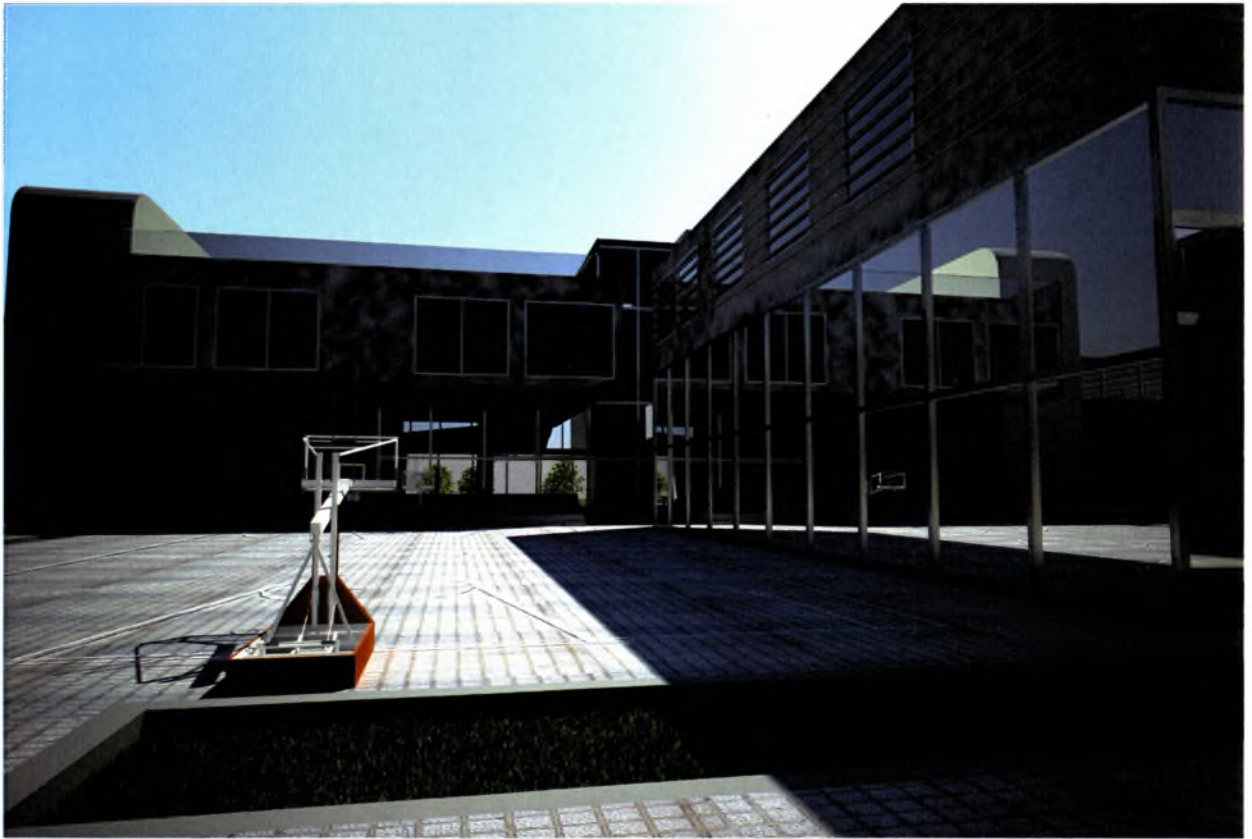

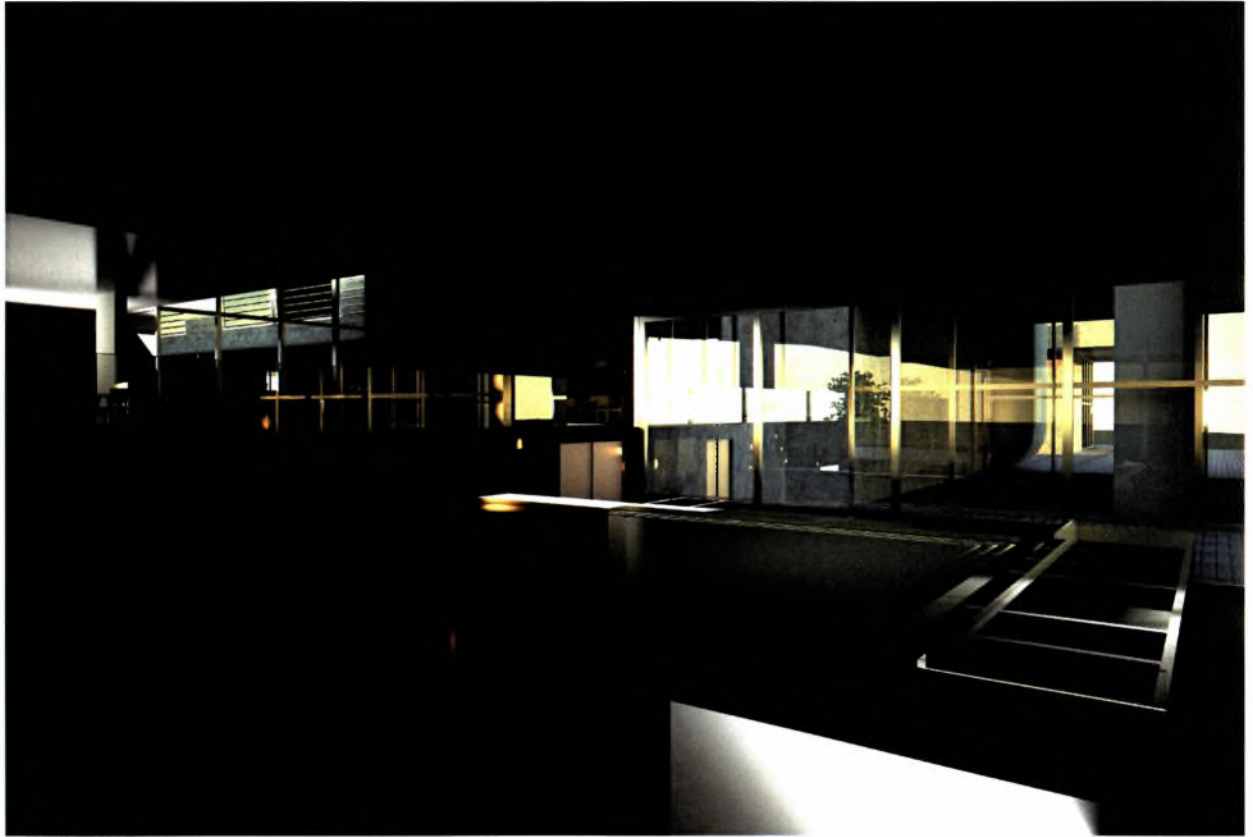

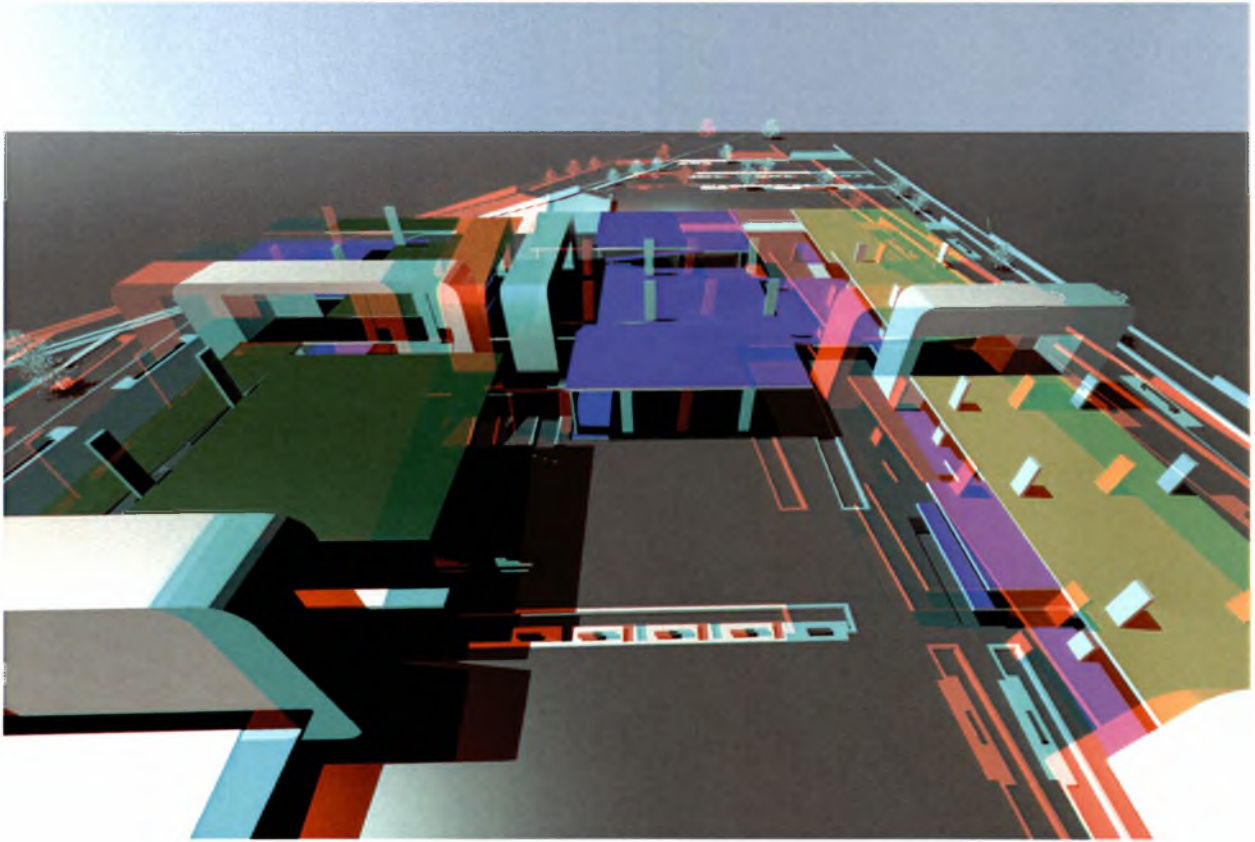
6

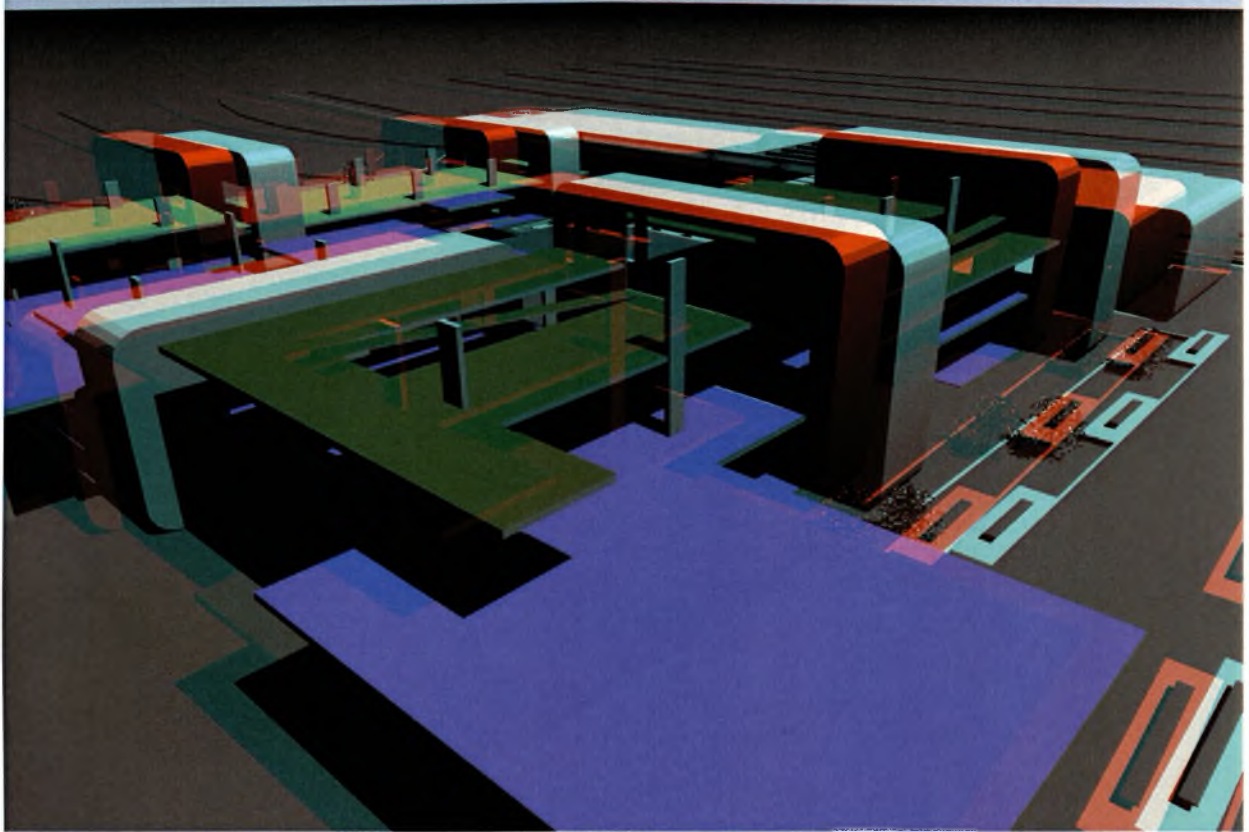

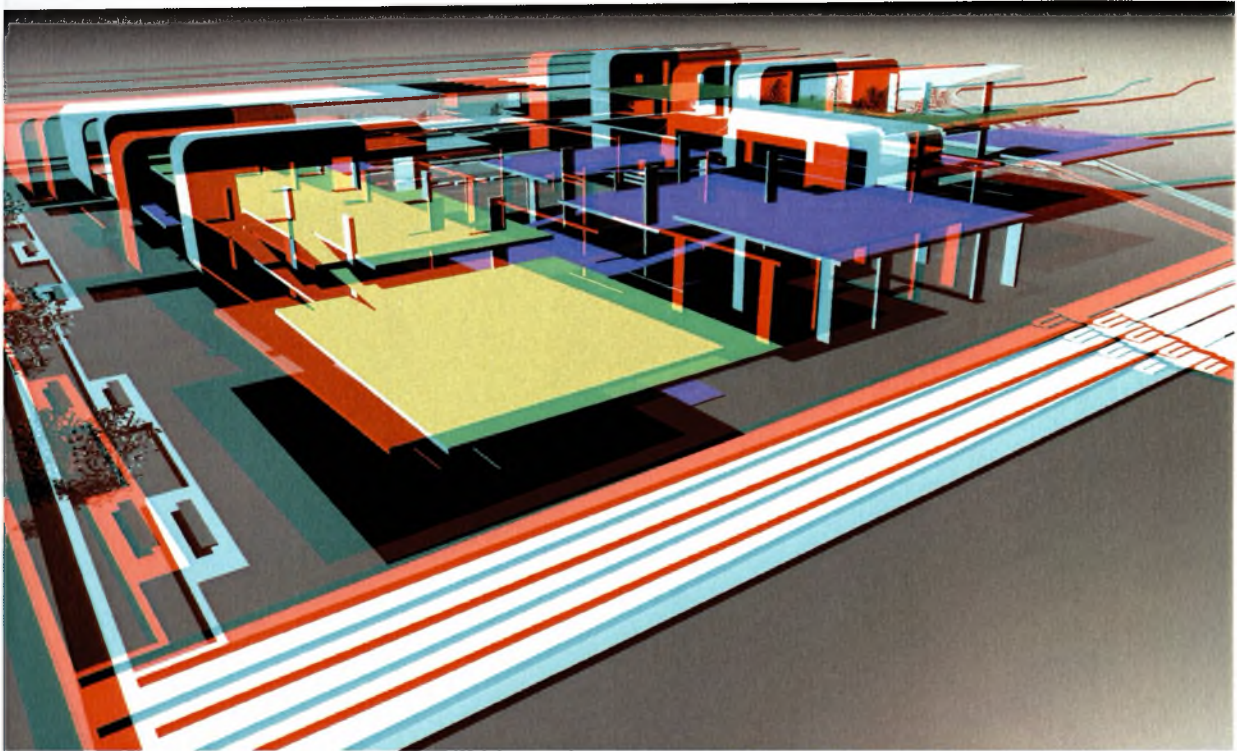
STEREOSCOPIC VIEWS

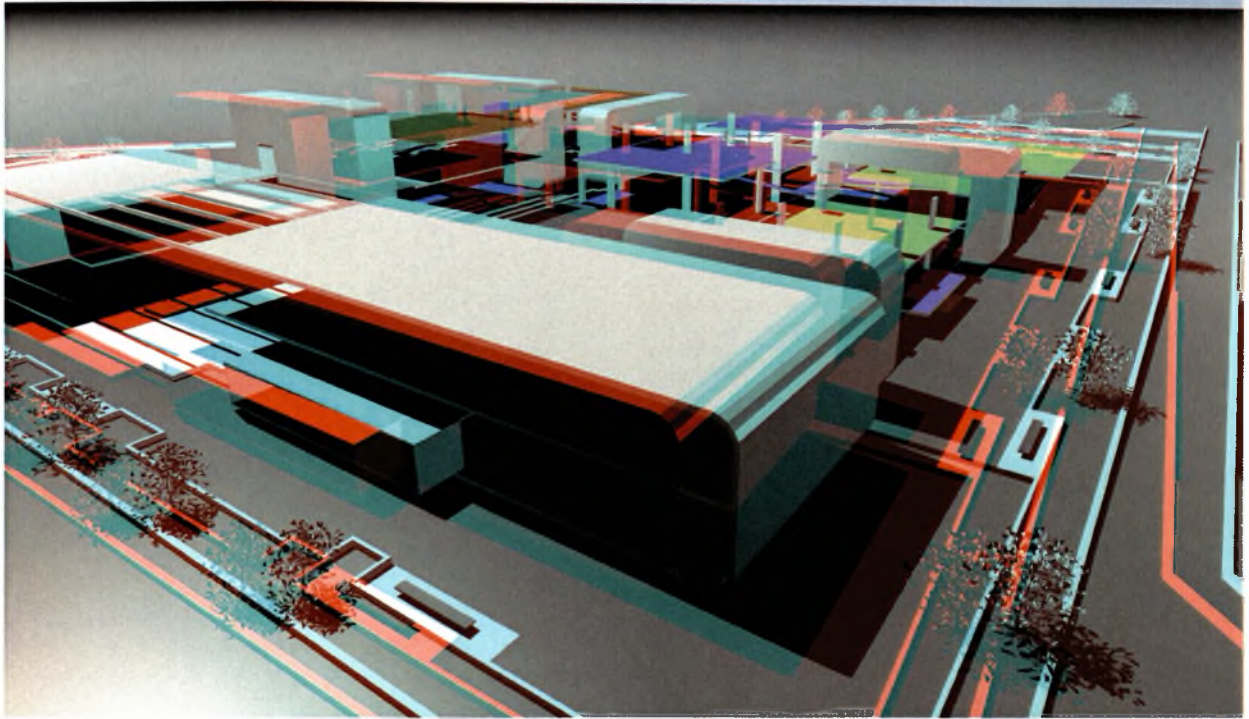
[STEREOSCOPIC GLASSES REQUIRED]

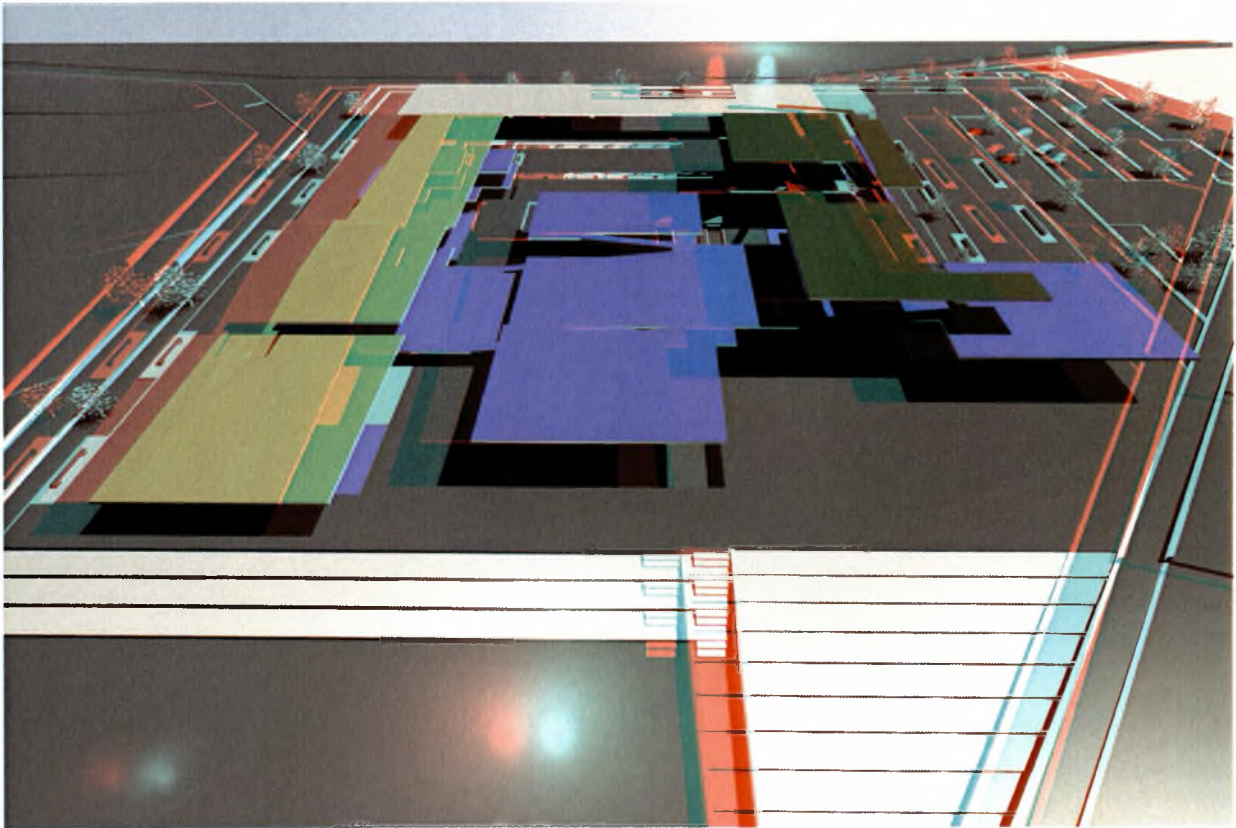
48

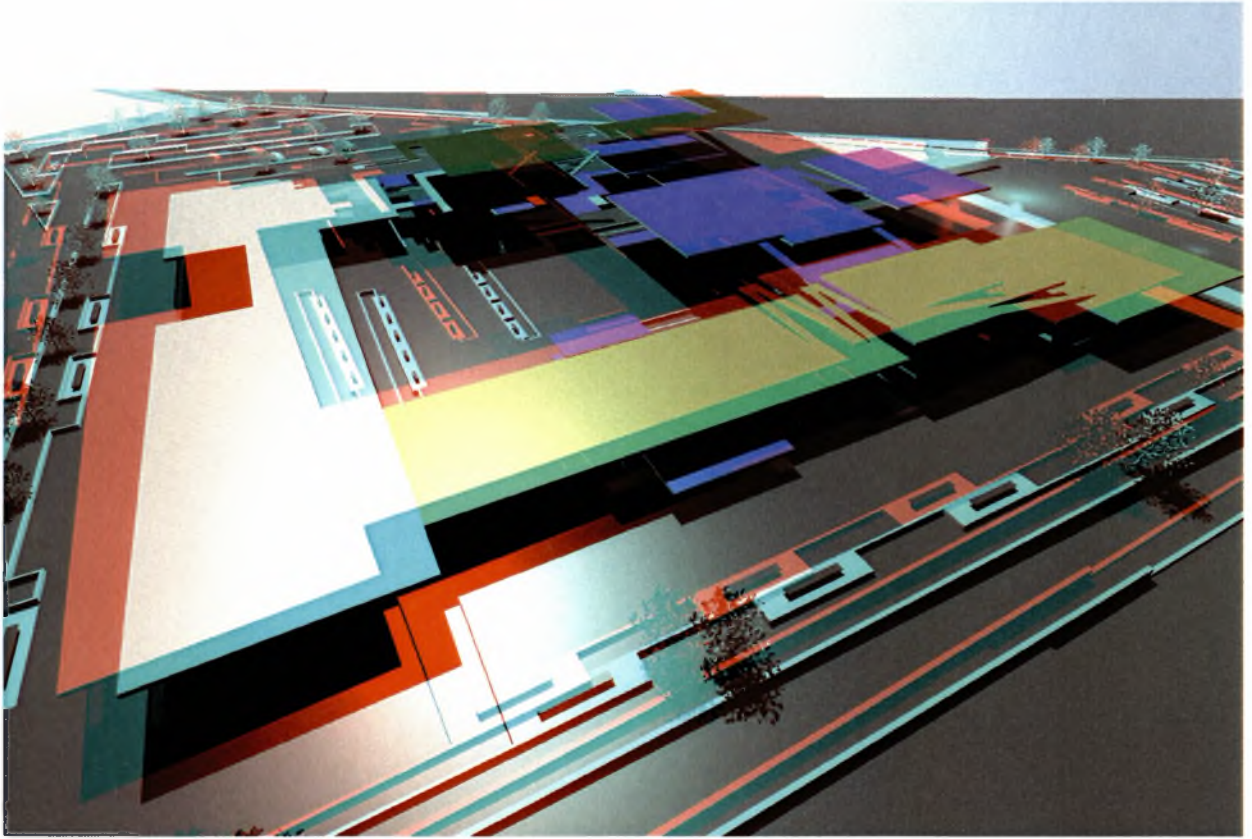

ΚΑΤΑΛΗΓΟΝΤΑΣ

Η αρχιτεκτονική μέσω της δημιουργίας χώρων που διέπονται από τις αξίες της επιστήμης αυτής, μπορεί να συμβάλλει στην αλλαγή του σκηνικού στα σωφρονιστικά ιδρύματα του σήμερα. Μπορεί να αποδείξει ότι

οι τυποποιημένες εικόνες των χώρων των φυλακών, δεν αποτελούν τμήμα του σωφρονισμού, αλλά συγκυρία που ευνοείται από τις απαρχαιωμένες αντιλήψεις πολιτών και πολιτείας.

Αναβάθμιση και εις βάθος μελέτη των χώρων των φυλακών δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ευνοϊκή και ελαστική μεταχείριση των ανθρώπων που βρίσκονται σ' αυτές.

Στο ερευνητικό θέμα με τίτλο Από τα μπουντρούμια στο Leoben Justice Centre, γίνονται σαφείς οι λόγοι που οι φυλακές αντικατέστησαν την θανατική ποινή. Το μεγάλο βήμα που είχε γίνει τότε οφείλει να επαναληφθεί.

Από τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης που παρουσιάστηκαν έως σήμερα, οι φυλακές αποτελούν το δικαιότερο. Ο εκφυλισμός όμως του θεσμού όπως αυτός συντελέστηκε και συντελείται, οδηγεί πολλούς σκεπτικιστές στην απόρριψή τους. Αναγκαία λοιπόν κρίνεται η εις βάθος ανάγνωση του φαινομένου και των αρχικών σκοπών του, που θα οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό των στόχων που πρέπει να πληρούν τα ιδρύματα του αύριο. Είναι δεδομένο πως η τεχνολογία θα αλλάξει την εικόνα τους.

Ζητούμενο όμως, αποτελεί η αλλαγή φιλοσοφίας όπου πραγματικά και με την βοήθεια όλων των παρεχόμενων μέσων, θα αλλάξει την εικόνα των σωφρονιστηρίων και θα οδηγήσει αυτά στην τέλεση πραγματικού έργου.

Η εικόνα των κτιρίων πρέπει να αποτελεί απλά τον αντικατοπτρισμό των πραγματικών αλλαγών σε πρόγραμμα και ιδεολογία.

7

NOTES

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Από τα μπουντρούμια στο Leoben Justice Centre : Η Σωφρονιστική Αρχιτεκτονική / Αδαμίδης Πέτρος, Παντελόπουλος Γιώργος (ερευνητική εργασία TAM 2009)

NOTES

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102030

ΑΔΑΜΙΔΗΣ ΠΕΤΡΟΣ
ΠΑΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ